

Гроші для реформ

Сьогодні в Україні хіба що ледачий не говорить про «необхідність реформ». Але скільки не кажи «цукор», солодке в роті не стане. Так само зі змінами. Чи вистачить сил та ресурсів у влади оновити країну, яка до того ж ослаблена війною?

Коли я навчалася в Університеті імені Адама Міцкевича в Познані, саме тоді, 1 травня 2004 року, відбулося наймасштабніше розширення Євросоюзу. Його членами стали країни Східної Європи та Балтії, в тому числі й Польща. Навчаючись на відділенні політології, я мала унікальну нагоду стежити за тим, як країна робить останні кроки до членства в ЄС. Польща, як і ми нині, жила змінами. Але вони були практичними. Більшість національних газет друкували євроінтеграційні доданки. І це не були матеріали, присвячені прославленню Спільноти й розповідям про медові річки з ситовими берегами, що потечуть Польщею, щойно вона стане членом ЄС. Людей інформували, яких змін чекати в діловодстві, податковій, дозвільній системах, і давали конкретні поради, як одержати кошти з європейських фондів, якщо ти підприємець, селянин, освітянин. Варіантів було безліч. Ми, студенти-іноземці, жартома навіть планували одержати гроші з Брюсселя на проєкт удосконалення балалайки до європейських стандартів. Із балалайкою в нас нічого не вийшло, але вивчення програм допомоги ЄС новачкам може бути корисним.

Найбільшою програмою підтримки стала PHARE. Створили її ще 1989-го як відповідь на демократичні перетворення в Польщі та Угорщині. Звідти й назва – *Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies*, тобто «Польща й Угорщина: підтримка реструктуризації їхніх економік». Згодом програму поширили й на інші країни Центральної та Східної Європи, зокрема на Чехословаччину, Румунію та Балтійські країни, однак стара назва залишилася. Мета PHARE була дуже амбітна. Це не маленькі спільні проєкти, візити, конференції чи міні-кредити, а модернізація інфраструктури, охорони довкілля, енергозбереження й технічна підтримка реформ. Конференції та семінари – це непогано, але еліти тодішньої Західної Європи (особливо Німеччини) добре розуміли, що успіх трансформації Польщі або Чехословаччини насамперед залежить від економічних чинників, зокрема від інвестицій. А для розвитку економіки замало шокової

терапії Бальцеровича, не менше важить і відновлення зруйнованої інфраструктури, вважає відомий польський політолог Якуб Логінов.

Тому PHARE зосередилася саме на таких завданнях. Цією програмою скористалася навіть авторитарна Словаччина в часи Владіміра Мечиара, що, врешті, виявилось правильним рішенням для успіху євроінтеграції цієї країни. Слід також зазначити, що програма почала діяти за кілька років до підписання Польщею та Угорщиною своїх угод про асоціацію з ЄС. Тобто PHARE була не нагородою за укладення асоціації, а інструментом модернізації країни.

Як згадує Якуб Логінов, коли заступали PHARE, Польща й Угорщина ще були членами Варшавського договору, й на їхніх територіях розміщувалися радянські війська. Так Євроспільнота хотіла показати Радянському Союзові, що військова присутність у нових демократичних країнах аж ніяк не сприйматиметься як аргумент проти європейської економічної допомоги. Очевидні паралелі можна провести з нинішньою ситуацією в Україні.

Євросоюз та окремі його члени (Німеччина, Швеція) від самого початку польської трансформації приділяли велику увагу грантам на охорону довкілля. Із грошей, виділених у рамках PHARE та німецької чи шведської допомоги, не тільки будували каналізацію або заводи з очищення стічних вод, а й фінансували термомодернізацію будинків, заміну труб теплопостачання та оновлення електростанцій. Тому якщо брати Польщу за взірць для України в питанні енергозбереження, слід пам'ятати, що наші сусіди не домоглися б такого успіху, спираючись лише на власні сили. Нинішній результат великою мірою є наслідком удалої та послідовної системи європейської підтримки.

При цьому програма PHARE не була єдиною. ISPA та SAPARD створили спеціально для підтримки нових демократій, що були на підступах до ЄС. Перша, що розшифровується як *Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*, була спрямована на розвиток транспортної інфраструктури та охорону довкілля країн-вступників.

SAPARD фінансувала модернізацію сільського господарства.

Окремо слід згадати програми TEMPUS і TACIS. Перша – модернізувала освіту. Друга – надавала консультативну допомогу. Усе це вилілося в тривалу багатомільйонну підтримку економік і суспільств у період, коли вони найбільше цього потребували. Чи може Україна розраховувати на таке ставлення?

Протягом 2014–2015 років Київ отримав безпрецедентну допомогу – понад мільярд євро від ЄС. Ці гроші здебільшого пішли на порятунок фінансового сектору країни. Хоча вже з'являються кредити й від ЄБРР на реконструкцію доріг, тривають переговори про енергетичні проєкти – модернізації ТЕЦ, котельень тощо. Та чи буде така допомога постійною? Поки наше суспільство й особливо політики не будуть об'єднані метою інтеграції до Євросоюзу – навряд.

Один із колишніх урядовців Литви на моє запитання про те, чим ситуація в Україні відрізнялася від ситуації в Прибалтиці, відповів: «У нашому політикумі була джентльменська угода з приводу євроінтеграції. Усі політичні сили погодилися, що слід рухатися в Європу, й не спекулювали на цьому питанні під час передвиборних кампаній».

Водночас між Києвом та Брюсселем понад два десятиріччя існувало непорозуміння. У Брюсселі представники Києва були палкими прихильниками ЄС, а в Москві – ЄврАзЕС (якщо хтось іще пам'ятає таку структуру). До речі, саме з неї утворився Митний союз. Західні політики не раз казали, що серйозна розмова почнеться тоді, коли між політичними силами України буде згода стосовно вектора інтеграції. Нині вона є. Але ситуація в державі хитка.

Консультативна місія Євросоюзу вже почала активну роботу в Києві. Хоча її діяльність не афішується, ця організація досить впливова, й цілком можливо, що за сприятливих умов вона стане містком між українською владою та європейськими фондами підтримки реформ.

Лариса МАРИЩЕНКО.

Програми допомоги країнам – кандидатам на членство в ЄС

	PHARE (регіональні програми)	ISPA (національні програми)	SAPARD (місцеві програми)
Мета програми	Розвиток інституцій відповідно до законодавства ЄС, стимулювання інвестицій	Адаптація до законодавства ЄС у сфері транспортної інфраструктури та екології	Розвиток сільського господарства відповідно до законодавства ЄС, розвиток інфраструктури в сільській місцевості
Щорічний бюджет, 2000–2006 роки	Загалом 1560 млн. євро, для Польщі – 350–400 млн. євро щороку	Загалом 1040 млн. євро, для Польщі – 330–370 млн. євро щороку	Загалом 520 млн. євро, для Польщі – 170 млн. євро щороку